

A KISJESZENI ÉS NAGYJESZENI JESZENSZKY-CSALÁD VISZÁLYA AZONOS CSALÁDNÉV HASZNÁLATA MIATT.

Két Jeszenszky-családot ismerünk: a Kisjeszenit és a Nagyjeszenit. Ezt az egymással semmiféle közös vérségi kapcsolatban nem álló két családot genealogusaink sokáig tévesen egynek vették.* Ez főleg azzal magyarázható, hogy az egymással tőszomszédos, de különböző két ősi birtok, Kisjeszen és Nagyjeszen, a Turóci Registrumban e néven egyáltalában nem fordul elő. Csupán egy «possessio Jezen»* szerepel benne, amiből aztán azt következtették, hogy ez eredetileg mind a két családnak volt az ősi birtoka és közös származási helye, melyből csupán osztályból kifolyólag keletkezett a későbbi Kisjeszen és Nagyjeszen. Ez azonban nem így van. Hogy Kisjeszent a XIV. században, sőt még a XIV. század második felében is Járdánnak hívták, melyet, mint önálló nemesi birtokot (possessio) már a Turóci Registrumban is ott találjuk,* s hogy az abban említett Jezen alatt kizárólag a mai Nagyjeszent kell érteni, mindezt csupán a turóci konventnek egy 1374. október 13-án kelt, sokáig ismeretlen oklevelének napfényre kerülése után sikerült minden kétséget kizáró módon megállapítani. Ebben az oklevélben, melynek e tényt megvilágító részeit itt közöljük, a Kisjeszeniek egy Karácson fia Márton nevű, utód nélkül elhalt rokonuknak birtokán osztoznak.*

Nos Egidius miseratione divina prepositus monasterii beate Marie virginis de Thurucz locique eiusdem conventus omnibus Christi fidelibus ..... salutem in omnium salvatore. Ad universorum notitiam volumus pervenire, quod Andreas et Martinus filii Michaelis de parva Jezen ab una, ex altera vero parte Bartholemeus, Laurentius et Stephanus filii Nicolai, item Stephanus filius Endre cum Jacobo et Thoma filiis suis, ac Andreas filius Petri, necnon Nicolaus filius Andree 78de dieta parva Jezen, que alio nomine Jardan nominatur, coram nobis personaliter comparentes ac per eosdem oraculo vive vocis ipsorum confessum extitit et relatam tali modo, quod ipsi super facto cuiusdem terre seu portionis possessionarie Martini filii Carachun, hominis sine herede decessi, proximi scilicet ipsorum ... per compositionem proborum virorum ... tali modo ad invicem concordassent ... Insuper omnes terras ipsorum, necnon totalem possessionem ipsorum prelibatam, Jardan vel parva Jezen dictam, in tres partes quoequales dividi inter se ipsos deputassent ... Datum in die festo beati Colomanni martyris, anno domini M°. CCC°. LXX° quarto.*

Ebből az osztálylevélből világosan kitűnik, hogy Kisjeszen azonos a Turóci Registrumban említett Járdánnal, és hogy ennél hasonló névváltoztatási folyamat ment végbe, mint a Járdánnal határos, később Kiskálnoknak nevezett Abuskföldénél. Mindkettő elhagyva előbbi, eredeti nevét, egy vele szomszédos, nálánál nagyobb helységnek nevét vette fel a megkülönböztető «kis» jelző hozzáfűggesztésével. Így lett az addigi egyszerű Jeszenből «Nagyjeszen» és Kálnokból «Nagykálnok».

Hogy a Járdán elnevezés honnan ered, nem tudjuk.* Hasonló helységnevet, Járdánháza változatban, csupán Borsodmegyének ózdi járásában találunk.* A Járdán közelében fekvő turócmegyei Szoboszlónak* (ma Folkusfalva) első birtokosa, II. András királynak 1230-ban kelt, az esztergomi káptalannak 1285. évi átírásából * ismert kiváltságlevele szerint, ezt a birtokot az ózdi járásban fekvő Nemptyért (ma Sajónémeti) kapta cserébe.

Családneveink kialakulásáig mindkét család az akkori szokást követve, egyszerűen birtokáról nevezte magát. Így a Kisjeszeniek kezdetben a «de Járdán», később a «de Kis Jeszen», a Nagyjeszeniek pedig előbb a «de Jeszen», majd a «de Nagy Jeszen» megjelölést használták. A «Jeszenszky» családnév valószínűleg csak a hosszantartó huszita megszállás idejében és az ezt követő, szlávósító Jagello-korszakban alakult ki. Ezt a nevet azonban még sokáig nem használták rendszeresen és a családi

hovatarozást jelző előnéven kívül többnyire pusztán ági elnevezésekkel találkozunk.* Az azonos családnév és a gyakori összeházasodás folytán létrejött sűrű rokonsági kapcsolat ellenére a két család jól tudta, hogy különböző eredetű. Ennek bizonyosága az a heves vita, mely köztük a XVIII. század elején a közös családnév használata miatt megindult.

Ugyanis Turóc vármegyének 1725. évi május 18-án tartott közgyűlésén, mely a királyi Helytartótanács utasítására a megyebeli nemesség összeírásával és osztályozásával foglalkozott (birtokos, armalista és kétes nemesek), Kisjeszeni Jeszenszky Zsigmond felmutatta a turóci konventnek 1489. június 28-án kelt iktatólevelét, mellyel ez Mátyás királynak ugyanazon év június 15-én Budán kelt parancsára Kisjeszeni György fiait, Mátyást, Jánost és Györgyöt Kisjeszen birtokába nova donatio címén bevezette.* Ekkor az ott ugyancsak jelenlevő Nagyjeszeni Jeszenszkyek közül többen kifogásolták, hogy a Kisjeszeniek is «Jeszenszky»-nek nevezik magukat, holott ez a név jogszerint kizárólag a Nagyjeszenieket illeti meg. Kisjeszeni Jeszenszky Zsigmond erőlesen tiltakozott a Nagyjeszeniek ezen állítása ellen és kijelentette, hogy amennyiben a Nagyjeszeniek nem hagynának fel ennek a valótlan-ságnak a hangoztatásával, úgy a saját, mint osztályos rokonai nevében illetékes helyen felelősségre vonja őket.

A két család között évekig folyt a harc az azonos családnév használata miatt.

A vármegye 1726. évi március 7-én tartott közgyűlésén a Nagyjeszeniek nevében Nagyjeszeni Jeszenszky Ábrahám terjedelmes írásbeli panaszban* kéri a megyétől a Kisjeszenieknek a Jeszenszky név további használatától való eltiltását, ha pedig tilalmának nem volna foganatja, a legszigorúbb büntetés kiszabását, a hamis név alatt bujkálókról (larvatae personae) szóló 1723. évi 46. és a vármegyék bíráskodási jogkörét megállapító 1729. évi 35. törvénycikk alapján. Szerinte a Nagyjeszeniek családnévüket; mint egyedül őket 79megillető kiváltságot, I. Ferdinand királytól kapták adományba, aki abban a címereslevélben,* melyben a gonoszok és kígyók által irtózva került kőrist adta nekik jelvényül, ennek szláv nevére célozva, őket Jeszenszkyeknek nevezi. Ezt a nevet tehát kívülük senki más jogosan nem viselheti; különben is a Kisjeszeniek – de még ezek se mindannyian-csak újabban kezdték a Jeszenszky nevet használni; addig «Simkovics de Kis Jeszen» volt a nevük. Most valószínűleg – úgymond azért vették fel a Jeszenszky nevet, mert ily módon szeretnének a Nagyjeszeniek családjába befurakodni, hogy e néven velük szemben esetleg még valami jogigényt is támaszthassanak. A Hármaskönyv I. része 37. szakaszának 12. pontjára hivatkozva erősítette, hogy minden új adomány csak akkor érvényes, ha az adományos azt az adománylevelet is felmutatja, amelynek alapján birtokát eddig békésen bírta. Mivel pedig a Kisjeszeniek ilyen gyökeres adománylevelet felmutatni nem tudnak, Mátyás királynak 1489. évi új adománya* éppoly érvénytelen, mint a turóci konventnek erre vonatkozó iktatólevele. A Kisjeszeniek egyébként is csak nyilvánvaló megtévesztés útján juthattak birtokukhoz, mert Kisjeszen nevű birtok régente egyáltalán nem létezett, csupán egy Jeszen nevű, ezt pedig a Nagyjeszeniek kapták Kun László királytól adományba.

Nem csoda, hogy a közgyűlés nem tudott mit kezdeni ezzel a különös keresettel, ezért ezúttal annak tárgyalásába nem is bocsátkozott. Az alispán később kiküldte Justh János szolgabíró egy esküdttel Kisjeszenbe annak megállapítására, hogy a Kisjeszeni-család melyik ágának megbízásából mutatta be Kisjeszeni Jeszenszky Zsigmond a turóci konvent iktatólevelét. A még ugyanazon hónap 20-án kelt jelentés szerint* ezt a megbízást a Simon-, a Mátyás- és a Péter-ágbeliek adták neki, akik valamennyien az 1489. évi nova donatióban említett Kisjeszeni György fiainak: Mátyásnak, Jánosnak

és Györgynek leszármazói. Ugyanők kijelentették, hogy a Jeszenszky családnevet, valamint a család egyes ágainak megkülönböztetésére szolgáló jelzőneveket (Simkovics, Matyasovics, Piatrovics), ahogy azt elődeik is tették, mindig tetszésük szerint, felváltva használták és e joguktól magukat senki által megfosztani nem engedik. Ezzel szemben a Kisjeszeni-család Paulovics- és Jámbor-ágának tagjai kérdésükre azt válaszolták, hogy ők is ott voltak ugyan a nemességigazolók közgyűlésén, de miután nem viselik a Jeszenszky családnevet,* a Nagyjeszeniekkel semmiféle vitájuk nem volt. A Kisjeszeni Jeszenszky Zsigmond által bemutatott iktatólevél nem az ő családjukra vonatkozik, mert ez 1521-ben kapott II. Lajos királytól új adományt Kisjeszen felerészére.*

Ezzel a jelentéssel alkalmasint véglegesen lezárult volna az egész ügy, ha azt Kisjeszeni Jeszenszky Zsigmond, 15 évi szünet után, újból fel nem éleszti.

A vármegye 1740. évi március 18-án tartott közgyűlésén egy beadványban előadta, hogy eddig feleslegesen tartotta a Nagyjeszeniek képtelen vádaskodásaira válaszolni, egyrészt mert azt remélte, hogy azok maguktól is jobb belátásra térnek, másrészt mert tudja, hogy a megye ítélőszéke nem illetékes ebben az ügyben határozatot hozni. Minthogy azonban a Nagyjeszeniek még egyre hirdetik, hogy csak ők valódi Jeszenszkyek, nem akarja, hogy hallgatását félremagyarázzák és beletörődésnek vegyék, most sorra veszi és nyilvánosan megcáfolja hamis állításaikat.

Ami először is a Hármaskönyvnek általuk idézett szakaszát illeti, ez világosan kimondja, hogy nova donatio esetében csupán akkor szükséges az előbbi adománylevelet is felmutatni, ha valamely birtokperben azt kell vele bizonyítani, hogy az új adomány nem csorbította másoknak korábban szerzett jogait (leánynegyed, leány- vagy oldalági örökösödés stb.). A turóci konvent iktatásának annakidején senki ellent nem mondott, az tehát «pura statutio» volt, melynek érvényes voltához semmi kétség nem férhet.

Teljesen új és meglepő a Nagyjeszenieknek az 80a hiedelme, hogy a családneveket uralkodók adományozzák; holott birtokos nemes nálunk mindig tulajdon birtokáról nevezhette magát. Ezt tették a Kisjeszeniek is, kiknek elődei a Jeszenszky nevet közel egy fél ezredév előtt királyi adományba nyert ősi birtokukról vették, ez a név nem jelentvén egyebet, mint a latin «de (Kis) Jeszen»-t. Hogy a Kisjeszeniek e családnéven kívül egyes ágaik megjelölésére időnként még egyéb elnevezéseket is használtak, azt a Nagyjeszeniek annál kevésbé vethetik szemükre, mert hiszen ők maguk is sűrűn alkalmazzák saját családjukban a «Ferencovje», «Gasparovje», «Rafalovje» és még más ági elnevezést. Számos XVI. és XVII. századbeli közokiratot idéz,* melyekben a Kisjeszeniek «Jeszenszky de Kis Jeszen» néven szerepelnek. Nem minden gúny nélkül jegyzi meg továbbá, hogy abban a birtokperben, melyet a század elején a Nagyjeszeniek indítottak a nádor előtt a Kisjeszeniek ellen és amelyben az 1489. évi új adományban említett Kisjeszeni György fiainak összes élő leszármazói mint alperesek névszerint vannak felsorolva, ők maguk nevezik ezeket «Jeszenszky»-eknek.* Azt a gyanúsítást pedig, mintha a Kisjeszeniek csupán azért vették volna fel a Jeszenszky nevet, hogy ezzel a Nagyjeszeniek családjába férközzenek, a legnagyobb megütközéssel utasítja vissza. Mindenki előtt ismeretes, hogy sok, teljesen különböző eredetű birtokos nemes család visel azonos családnevet és hogy ezeket eltérő előnevük különbözteti meg egymástól. Ilyen példát hoz fel a Hármaskönyv is, a birtok jogeredetére helyezve a súlyt.* Minthogy Kis-Jeszen és Nagy-Jeszen két teljesen különjogú birtok, melyet különböző időben két, egymással kimutatható rokonságban nem álló személy kapott adományba, a tőlük leszármazó két családot sem tekintheti senki közös eredetűnek. Kisjeszeni

Jeszenszky Zsigmond végül még fenntartotta magának a jogot, hogy a Nagyjeszenieket rágalmazás miatt törvény elé idéztethesse.

Nagyjeszeni Jeszenszky Ábrahám közben meghalt. A Nagyjeszeniek nevében tehát Nagyjeszeni Jeszenszky Mihály és ifjabb Ádám vették át a szót, sürgetve a megye határozatát. De ezt könnyebb volt sürgetni, mint ilyen szokatlan esetben meghozni. Olyan kérdés várt itt eldöntésre, amelyre nem volt paragrafus és amelynél legfeljebb a «qui prior tempore, potior jure» elvet lehetett volna alkalmazni; de még ehhez is bizonyítékra lett volna szükség. Ez pedig nem volt.

A megye végül is Révay Mózes örökös főispánra, mint «convocatus judex»-re bízta a döntést, melléje rendelve még Justh Gábor szolgabíró két esküdttel. Határozatukat az 1742. évi május 7-én tartott közgyűlésen tették közzé.* Ebben kifejtik, hogy a felperesek panaszában felsorolt törvények alkalmazása a megye bíraskodási jogkörén kívül esik és különben sem találnak törvényes jogalapot az alperesek elleni eljáráshoz.

A két család közül melyik vette fel előbb a Jeszenszky családnevet, lehetetlen megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy már közel egy századdal az 1563. évi címeradományozás előtt mindkét család egyformán használta. Így II. Ulászló király 1512. évi június 14-én Budán kelt iktató parancsában meghagyja a turóci konventnek, hogy néhai kisjeszeni Jeszenszky Mátyás fiait: Mihályt, Györgyöt, Jánost és Simont vezesse be bizonyos nagyrákói kúria birtokába.* De van még egy ennél korábbi adatunk is: Turóc vármegyének 1495. április 30-án a királyhoz intézett jelentése, melyben «nobilis Nicolaus Jessensky de Nagh Jessen, item Matthias Jessensky, Symon et Johannes Jambor de Kysz Jessen» a turóci prépost és koromházi Korom Bálint s ennek fivére közt felmerült ügyben mint tanúk és birtokos szomszédok szerepelnek.* Kétségtelen tehát, hogy mind a két család már abban az időben egyformán használta a Jeszenszky nevet.

KISJESZENI JESZENSZKY LAJOS.